

Szerkezeti átalakulások a közoktatásban

A rendszerváltást követően a központosított oktatásirányítást felváltotta a decentralizált irányítás. Az iskolák döntő többsége helyi fenntartásúvá vált, nemcsak az alapfokú, hanem a középfokú oktatásban, ezen belül a szakképzésben is. Különösen a szakképzésben vált a decentralizáció hatására rendkívül szétaprózódottá a képzés. Sok iskola indított szakképző osztályt, így egy-egy régióban, kistérségben számos párhuzamos képzés indult. Ugyan a helyi önkormányzatok, finanszírozási problémák miatt, sorra kezdték visszaadni a megyei önkormányzatoknak a szakképző intézményeket, viszont ezzel nem szűnt meg a képzés szétaprózódottsága, amiben az intézmények, a tanárok, a szülők érdekvégyesítése is szerepet játszott (gondoljunk csak a főváros szakképző intézményeinek átalakítására, amely során az önkormányzat többször is visszakozni kényszerült a tanárok tüntetése miatt). A központi oktatásirányítás leginkább a finanszírozás révén avatkozott be az iskolaszervezetbe, arra ösztönözve az iskolákat, hogy együttműködjenek. 2008-tól csak azok a szakképző intézmények jutnak szakképzési támogatáshoz, ahol a létszám meghaladja az 1500 tanulót, ennek hatására 86 Térségi Integrált Szakképző Központba tömörültek a szakképző iskolák. Tehát most újra elindult a szakképzésben egy koncentrációs folyamat. Míg a decentralizáció ideológiája az volt, hogy a fogyasztóhoz viszi a képzést, addig a centralizáció eszméje az, hogy minőségi képzést nyújt.

Ugyanígyen finanszírozási beavatkozást figyelhetünk meg a közoktatásban is, amelyet az oktatáspolitikai leginkább a demográfiai mutatók drámai csökkenésével indokol. A rendszerváltás óta kb. harmincezerrel csökkent az általános iskola első osztályába lépők száma. A csökkenés 2000 után gyorsult fel, míg 2000-ben 122 580, addig 2007/2008-ban 101 447 tanuló lépett az általános iskola első osztályába.¹ Összességében a közoktatásban a tanulók létszáma közel 400 ezerrel lett kisebb 1990 óta. Az intézmények számában bekövetkezett változás nem volt ilyen nagymértékű: 2001–2007 között tíz százalékkal csökkent az intézmények száma, a tanulólétszám csökkenése (14%) azonban ennél nagyobb volt.²

1. táblázat: Az egy tanulóra fordított oktatási költségek az egy főre jutó GDP arányában (2007)

Iskolatípus	EU 19	OECD	Magyarország
Alapfok	19	20	25
Alsó középfok	21	22	23
Felső középfok	25	24	22

Forrás: Education at a Glance 2010.

A közoktatási kiadások 2005-től csökkentek. A GDP arányában félszázalékos volt a csökkenés 2005–2009 között. A forráselvonás az oktatás különböző szintjein eltérő módon jelentkezett. Míg a középfokú oktatásban változatlan tanulólétszám mellett csökkentek az egy diákra jutó kiadások, addig az alapfokú képzésben a tanulólétszám drasztikus fogyásánál kisebb mértékben csökkentek a kiadások.³ Vagyis a változások leginkább a középfokú oktatást érintették kedvezőtlenül. Az OECD és az EU országaival összehason-

1 OKM (2008) *Oktatás-statisztikai évkönyv 2007/2008*. OKM, Budapest.

2 Imre Anna (2008) *Kistéleépítési iskolák az iskolarendszerben*. Munkaanyag, OFI, Budapest.

3 Hermann Zoltán & Varga Júlia (2011) A közoktatás finanszírozása. In: *Jelentés a közoktatásról 2010*. OFI, Budapest.

lítva hazánk (a GDP-hez viszonyítva) az alap- és alsó középfokú képzésre többet, a felső középfokúra viszont kevesebbet költ.⁴

A közoktatás finanszírozásának egyik alapeleme a központi költségvetési támogatás. A közoktatási normatívákat tekintve, az alapfokú oktatásban 2001–2005 között inkább támogató, pozitívan diszkrimináló, míg 2006-ban és 2007-ben megszorító, büntető finanszírozási politikai érvényesült.⁵ 2005-ben még tízezer forint kiegészítő támogatást igényelhettek azok a helyi önkormányzatok, amelyek a közoktatási törvényben meghatározott létszámhatárok 65 százalékát (1. évfolyamon), illetve legalább 50 százalékát (2–4. évfolyamon) teljesítették. Tehát a magasabb létszámú osztályokat, iskolákat pozitív diszkriminációban részesítették. 2007 óta már egy bonyolultabb számítási rendszert tartalmaz a költségvetés, teljesítménymutató számítása alapján igényelhető a normatíva.⁶ A korábbi pozitív diszkrimináció megszűnt, ellenben azokat az iskolákat, amelyek a közoktatási törvény szerinti létszámhatárokat nem érik el, normatíva megvonásban részesítik. Ez a támogatási forma éppúgy a tanulólétszámra alapoz, mint a korábbi, csak mindezt cizelláltabb formában teszi, hiszen elvár egy központilag optimálisnak tekintett osztály- és pedagóguslétszámot.

A kistéleplések támogatása is negatív irányba mozdult el, ugyan a támogatási összegek nem változtak, de mivel csökkentették a támogatandó települések lakosságszámának nagyságát, így a 3000 lakos feletti települések elestek a támogatástól (korábban 3500 lakosig járt a támogatás). Ugyanakkor a különböző kistérségi társulásokat egyre nagyobb mértékben finanszírozza az állam, arra ösztönözve a kistéleplések iskoláit, hogy társulásokat hozzanak létre.

Ezek a finanszírozási változások jelentős szerkezeti átalakulást okoztak. 2006/2007 és 2007/2008 között közel ötszázzal (3064-ről 2520-ra) csökkent az általános iskolai képzést folytató intézmények száma. Ez azonban inkább intézményi összevonásokat jelent, mintsem megszűnést, mivel az általános iskolai feladatellátási helyek száma nem csökkent ilyen mértékben (173 helyen szűnt meg a képzés).

Egy, a középiskolák számának változásával foglalkozó elemzés szerint az elmúlt tíz évben csupán öt százalékkal csökkent a középiskolák száma.⁷ A változás azonban ennél több iskolát érintett, mivel 162 új intézmény született, míg 208 szűnt meg (legtöbbjük a 2007/2008-as és a 2008/2009-es tanévben). Csakúgy, mint az általános iskolák esetében, a középiskoláknál is inkább intézményi összevonásokról beszélhetünk, mintsem a képzés megszűnéséről. Ugyanakkor azt is meg kell jegyeznünk, hogy a középfokú képzés nem küzd olyan mértékű létszámproblémákkal, mint az alapfokú képzés, mivel a képzés vertikális átalakulása (pl. 6 és 8 osztályos képzés, 13–15. évfolyamok) jelenleg még megfelelő létszámot biztosít.

Az elmúlt években tehát jelentős átalakuláson esett át a magyar közoktatás és szakképzés intézményszerkezete, amelynek hatására tovább csökkent a feladatellátási helyek

4 OECD (2010) *Education at a Glance* 2010.

5 Forrás: 2000. évi CXXXIII. Törvény a Magyar Köztársaság 2001. és 2002. évi költségvetéséről; 2004. évi CXXXV. Törvény a Magyar Köztársaság 2005. évi költségvetéséről; 2005. évi CLIII. Törvény a Magyar Köztársaság 2006. évi költségvetéséről; 2006. évi CXXVII. Törvény a Magyar Köztársaság 2007. évi költségvetéséről.

6 A teljesítménymutató számításában a tanulólétszámokat és a pedagógusok heti kötelező óraszámát kell figyelembe venni.

7 Neuwirth Gábor (é. n.) *A magyar középiskolák száma és összetétele az 1999/2000–2008/2009-es tanévekben*. Munkaanyag, OFI, Budapest.

száma. Ebben az átalakuló időszakban folytattunk kutatást az igazgatóválasztásról.⁸ Tanulmányunk e vizsgálat empirikus adatainak felhasználásán keresztül mutatja be az iskola-összevonásokkal, bezárásokkal kapcsolatos helyi folyamatokat, rávilágítva arra, hogy az egyes döntések mögött milyen sokféle csoport különféle érdeke húzódik meg, és gyakran a pillanatnyi viszonyok, pénzügyi helyzet, hatalmi pozíciók a meghatározóak, máskor viszont évtizedekre visszanyúló problémák, események állnak a háttérben.

A kutatásban az általános iskolák öt, a középiskolák közel tíz százaléka vett részt. Összességében a vizsgált iskolák több mint fele általános iskola, 14 százaléka gimnázium, a többi középiskola szakképző intézmény, illetve vegyes, általános és szakképzést folytató intézmény.

2. táblázat: A minta iskolatípus szerinti megoszlása

Iskolatípus	N	Százalék	Iskolatípus	N	Százalék
Általános iskola	123	55,2	Szakképző	40	17,9
Gimnázium	31	13,9	Vegyes	29	13,0
Összes	223	100,0			

Forrás: Igazgatócserék, 2009.

Az országos adatokkal összehasonlítva két jelentősebb eltérés mutatkozik. A közép-magyarországi iskolák felül-, míg az észak-magyarországiak alulreprezentáltak a mintában. Iskolatípus szerint az országos átlaghoz képest több a középiskola, ugyanakkor régiók szerint nagyok az eltérések. Közép-Dunántúlon jóval alacsonyabb a középiskolák aránya, míg máshol, pl. Közép-Magyarországon, Dél-Dunántúlon vagy Észak-Magyarországon az országos átlagot meghaladta a középiskolák aránya.

3. táblázat: A minta régiók szerinti megoszlása, illetve országos adatok

Régió	N	Százalék	Általános iskola %	Középiskola %	Országos összes % (N = 5943)	Országos általános iskola %	Országos középiskola %
Közép-Magyarország	63	28	41	59	23	52	48
Közép-Dunántúl	36	16	75	25	12	59	41
Nyugat-Dunántúl	29	13	51	49	11	64	36
Dél-Dunántúl	25	11	48	52	11	61	39
Észak-Magyarország	18	8	44	56	14	64	36
Észak-Alföld	29	13	66	34	16	55	45
Dél-Alföld	23	11	70	30	14	53	47
Összesen	223	100	55	46	100	58	42

Forrás: Igazgatócserék, 2009; OKM 2008.

A településtípus szerinti megoszlások azt mutatják, hogy a városok és megyei jogú városok iskolái képezik a minta nagy részét. Az országos arányokkal összehasonlítva azt tapasztaljuk, hogy a községek túlságosan alulreprezentáltak a nagyvárosok javára.

⁸ A tanulmány az OTKA K 61238-as számú, *Igazgatócserék* című kutatás keretében készült az Oktatáskutató és Fejlesztő Intézetben. Kutatásvezető: Liskó Ilona, Kocsis Mihály. A kérdőíves adatfelvételt 2007-ben és 2008-ban történt, összesen 223 iskola vett benne részt. Emellett 30 intézményvezetővel interjú is készült.

4. táblázat: A minta településtípus szerinti megoszlása

Településtípus	N	Százalék	Országos százalék
Budapest	28	13	17
Megyeszékhely	72	32	21
Város	73	33	28
Község	50	22	34
Összes	223	100	100

Forrás: Igazgatócserék, 2009; OKM 2008.

Összességében a minta összetételére vonatkozóan megállapíthatjuk, hogy iskolatípus alapján alig tér el az országos eloszlásoktól, de sem régió, sem településtípus alapján nem reprezentálja a közoktatási intézményeket. Az elmúlt két év igazgatói választásai területi szempontból nem egyformán érintették a közoktatási intézményeket, bizonyos régiókban és településeken nagyobb gyakorisággal fordult elő, mint más területeken.

A kutatás többféle kutatási eszközre támaszkodott: az intézmények (223 db) mindegyikében készült az újonnan megválasztott igazgatóval egy kérdőíves adatfelvétel, szintén kérdőíves adatfelvételre került sor a régi igazgatók körében. A kérdőíves vizsgálatot interjú vizsgálat egészítette ki, amelyet egy kisebb mintán végeztünk el. A strukturált mélyinterjú alanyai egyrészt az újonnan megválasztott igazgatók, másrészt az iskolafenntartó képviselői (oktatási bizottság vezetője vagy alpolgármester) voltak. Az interjúkhoz olyan iskolákat választottunk ki, ahol többen is pályáztak az igazgatói posztra, illetve a tantesület és a fenntartó álláspontja különbözött. Jelen írásunkban mindkét rész kutatás eredményeire támaszkodunk.

A mintában szereplő iskolák egy-két kivételtől eltekintve önkormányzati intézmények. Háromnegyedük helyi, egynegyedük megyei vagy fővárosi fenntartásban működik. Az iskolák egyötöde tagja valamilyen társulásnak. A társulások az előbb már említett finanszírozási okok miatt előnyt jelentenek a kistelepülések iskoláinak. Ugyanakkor a pusztai jogi szabályozás nem feltétlenül eredményez valós együttműködést. Egy igazgató így nyilatkozott erről.

„Azért társultunk x-szel, mert szükség van erre a plusz normatívára. Kizárólag a normatíva miatt, igen, a pluszért.” (*Általános iskola, község*)

A mintában is érvényesültek azok a folyamatok, amelyeket korábban már bemutattunk, az iskolák 29 százalékában sor került az elmúlt években iskola-összevonásokra. Az intézmények felében 2007-ben történt ez a változás, és jellemzően két iskolából született egy új. Az összevonások hatására átlagosan 20 fővel emelkedett a tantesület és 227 fővel a tanulók létszáma.

Az iskolák tanulólétszámát tekintve, 2007 előtt (mikor is a legtöbb összevonás történt) az iskolák 64 százalékában csökkent a tanulólétszám az előző évekhez képest. Ez leginkább az általános iskolákat érintette. A tanulólétszám azonban nem ad kizárólagos indokot az összevonásokra. Ahol összevonásra került sor, ott az elmúlt tanévben átlagosan 240 fővel nagyobb a tanulólétszám, mint ahol nem volt átalakítás. Viszont azokban az iskolákban is hasonló volt – sőt valamivel alacsonyabb – az átlagos tanulólétszám, ahol nem történt átalakítás.

Az egy osztályra jutó tanulólétszámban és az egy tanárra jutó diákok számában sincs különbség az adatokban, tehát ott, ahol történt iskola-összevonás, hasonlóan alakul az

egy osztályra jutó tanulók száma és az egy tanárra eső tanulók száma is, mint ahol nem történt változás az intézmény életében. Vagyis az összevonások mögött nem csak demográfiai okok állnak.

5. táblázat: Átlagos tanulólétszám a jelzett három tanévben

	2004/2005	2005/2006	2006/2007	N
Volt összevonás	564	555	765	59
Nem volt összevonás	526	525	522	150
Szórás	284	280	417	209
Átlag	536	533	591	209

Forrás: Igazgatócserék, 2009.

Az igazgatói interjúk tovább árnyalják a kérdőíves adatokat. Az alább idézett iskola-összevonási eset három iskola története. Az összevonás az egyik iskola esetében elkerülhetetlen volt, hiszen nem tudott első osztályt indítani, mert nem jelentkezett kellő számú tanuló. A másik két iskola esetében azonban a tanulólétszám önmagában nem indokolja az összevonást, mivel egyik iskolában sem csökkent jelentősen a létszám. A történetből azonban az is kiderült, hogy ezt az átalakítást nemrégiben egy másik is megelőzte. Néhány évvel ezelőtt a három iskolából kettőt már összevontak egyszer, de később ismét függetlenné vált a két intézmény.

„A város peremkerületén helyezkedik el ez az iskola, három épületben. Gyakorlatilag három önállóan működő iskolát vontak össze. Az egyiket azért csatolták ehhez az épülethez, mert nem tudott első osztályt nyitni, és így a törvény által, ha nincs nyolc osztály, akkor csatolni kell. Sajnos már tavaly sem tudtunk első osztályt nyitni a H. épületben, most második éve nem indult első osztály... A másik tagiskola létszáma az elmúlt időszakban hullámzó volt: 200 és 185 közötti, nagyjából kiegyenlített volt... Itt a székhely-épületben gyakorlatilag itt is évek óta ilyen 180–190–200 között mozgott a létszám, nyolc osztály van folyamatosan, nem volt jelentős eltérés.

1995-ben ezt az iskolát hozzácsatolták a H-hoz. Hát az indokot tekintve... elég sokféle indok lehetett, de tanulói biztosan nem volt, mert ide 210-en jártak, a H-ba csak 185-en. Racionális okokra hivatkozott az akkori fenntartó... hogy elég a telepnek egy iskola... gyakorlatilag olyan túl nagy indoka nem volt, mert a tantermek magas kihasználtságon működtek, nyolc osztályon ilyen 26-os átlagléttszámok jöttek ki, ami azért városi szinten jónak mondható. Össze akarták vonni a két épületet. Nem volt szakmai probléma, nem volt tanulói létszámprobléma. Az iskola meg tudta tartani a profilját, a nyelvi képzést, és a jelenlegi székhelyen erőteljesebb volt a létszámnövekedés. Olyan beruházások és olyan eszközfejlesztések történtek, amik azt gondolom, hogy amikor szétválasztottak, ezzel indokolta az akkori polgármester, hogy olyan dinamikus növekedésbe indult az iskola, hogy megérett arra, hogy önálló legyen. Most viszont én vagyok a székhely és a H-t csatolták ide.” (általános iskola, megyeszékhely)

Arra is számos példa akad, hogy nem a létszámváltozás az oka az iskola-összevonásnak, hanem az, hogy az iskola nem 8 osztállyal működik. Az alábbi példában egy alsó tagozatot működtető iskolát csatoltak egy 8 osztályos általános iskolához.

„Ez a logopédiai osztály, hanem a tavalyi tanévtől került a mi iskolánkhoz csatolásra, tehát ez egy külön tanintézményként működött. Aztán ugye itt a törvényi változások miatt mint önálló iskolaként nem működhetett, mert ugye ott csak 4. osztályig

voltak osztályok. Az volt a törvényi változás, hogy ha nincs 8 évfolyam, akkor más finanszírozási dolgok vonatkoznak az iskolára, és akkor végül is a mi iskolánkhoz csatolták ezt a 4 osztályt. Úgyhogy ők helyileg nem is itt, ebben az épületben működnek, hanem egy másik, tőlünk egy kicsit távolabb, egy másik épületben működik ez a 4 osztály.” (általános iskola, város)

Azt, hogy milyen komoly küzdelem folyik az iskolák között az önállóság megtartásáért és a kellő gyereklétszám megszerzéséért, a következő eset is mutatja. Mivel az elmúlt években a beiskolázás során újra érvényesülnek az iskolakörzetek, ezért az iskolák új módszerekhez folyamodtak, pl. az évközi átiratkozáshoz.

„De szerintem az elmúlt években nagy harc volt az iskolák között, komoly presztízsharcok. Azt a fajta eddigi presztízsharcot a gyerekekért ezt én legalábbis azzal folytatnám, hogy nem olyan módon, ahogy eddig tették, nem túl szimpatikus módon, az eddigi igazgatók között volt konfliktus is, mi, most úgy érzem, hogy kötöttünk egy elvi megállapodást, igazgatók, hogy nem szipkázzuk egymás ellen a gyerekeket elvtelen módon. Pl. úgy, hogy év közben nem veszünk át egymástól gyereket, főleg a problémás gyerekekkel kapcsolatosan. Tehát ha azt mondom, megsértődik egy szülő, mert a gyereket éppen hétfőn vagy kedden valami probléma érte, akkor van ilyen hajlam bennük, hogy azonnal mennek a másik iskolába, hogy vegyék át. Mert megsértették a gyerekét! Ezt állítsuk le.” (általános iskola, város)

A következő történetünkben az iskolák látszólag együttműködnek egymással, az adott településen igazgatói munkaközösséget működtetnek, de ha komolyra fordul a helyzet, vagyis ha pl. a beiskolázásról van szó, akkor már mindenki csak a saját érdekeit nézi.

„Iskolai munkaközösség működik a városban, ez persze nem minden hónapban ülésezik, de ha úgy van, akkor összejövünk. Nagyon jó a hangulat, ezzel nincs semmi baj. Korábban egyszer volt konfliktus, amikor, mint mondtam, majdnem 100 új elsőosztályos gyereket iskoláztunk be. Ekkor szóltak, hogy egy másik iskolába is vigyünk át gyereket, mert oda meg kevesen jelentkeztek, így egyenlőbb lesz a megoszlás. Erre nemet mondtam, mert nagyon tetszett, hogy ilyen sokan íratják be a gyereküket hozzánk. Akkor ez jónak tűnt, de néhány hónappal később beláttam, ez nem volt jó döntés. Ezt meg is mondtam az ottani igazgatónak. Ő ezt megértette, azóta is jóban vagyunk. Szóval ennyi volt, de most már ez is rendeződött.” (általános iskola, város)

Az, hogy történt-e összevonás vagy sem, az iskolák tanulói összetételével is összefüggésbe hozható. A középiskolák esetében nem, viszont az általános iskolákban jelentős eltérés mutatkozik a veszélyeztetett és a roma tanulók arányában. Az önálló általános iskolákban kétszer nagyobb a roma és a veszélyeztetett tanulók aránya, mint az összevont iskolákban.

6. táblázat: Általános iskolák tanulói összetétele az iskola-összevonások szerint

	Veszélyeztetett tanulók aránya	Roma tanulók aránya	N
Volt összevonás	4,0	7,7	38
Nem volt összevonás	8,5	14,3	72
Szórás	12,0	19,0	110
Átlag	6,9	11,9	110

Forrás: Igazgatócserék, 2009.

A tanulói összetétel és a tanulólétszám elmúlt években bekövetkezett változása közötti kapcsolat nem egyértelmű. A veszélyeztetett tanulók arányában nem, a roma tanulók

arányában azonban jelentős az eltérés: ahol magasabb a romák aránya, ott nem csökkent az összlétszám az általános iskolákban. Vagyis a nagyobb roma aránnyal rendelkező általános iskolákat jobban elkerülték az elmúlt évek iskola-összevonásai, amelyet a pozitív demográfiai mutatókkal is indokolhattak az iskolafenntartók, illetve valószínűleg azzal is, hogy itt nagyobb lakossági ellenállásba is ütköztek.

Az igazgatók többsége szerint az összevonás hatására nem történtek változások az iskola életében. A tárgyi felszereltség terén mutatható ki a legkisebb változás, ahol mégis úgy ítélték meg az igazgatók, hogy történt elmozdulás, ott pozitív irányú volt a változás. A pénzügyi helyzet tekintetében szintén az igazgatók fele vélte úgy, hogy nem változott a helyzetük, viszont akik szerint volt változás az intézmény életében, inkább negatívnak értékelték azt. A tantestületet érintette a leginkább az iskola-összevonás. Ugyan sokak szerint jobb lett a tantestület szakmai felkészültsége, ugyanakkor az összevonás negatívan hatott a tanárok közhangulatára. A légkör romlását leginkább a középiskolák igazgatói tapasztalták (minden második vezető nyilatkozott így).

7. táblázat: Igazgatói vélemények az összevonásról I. (N = 70)

	Szakmai összetétel	Tantestület hangulata	Tárgyi felszereltség	Pénzügyi helyzet
Jobb lett	20	8	17	11
Nem változott	35	26	42	35
Rosszabb lett	6	27	2	13
Nincs válasz	9	9	9	11

Forrás: Igazgatócserék, 2009.

A következő interjúrészlet jól érzékelteti azt, hogy mit is jelent a tantestület hangulatának romlása. A korábban említett iskola-összevonási eset különbözőképpen érintette a tanárokat. A telephelyek között alá- vagy fölérendeltségi viszony érvényesül. A központi intézményben nem változott a tantestület helyzete, hozzáállása, míg a két tagintézmény másképpen reagált: az egyikben visszahúzódó, sértődött, a másikban nyitott, tanulékony a tantestület.

„Igazából a H.-ban, ahol ugye hat osztály működik, ott nem látok nagy belső feszültséget, inkább az elkeseredettséget látom, és sajnos nagyon nehezen tudjuk kihúzni őket azért, hogy küzdjél azért, hogy megmaradjál. Tehát a munka hevében, ahogy ezt szokták mondani, összekapunk. Nincs igazi, hosszú távú, folyamatos munka heve. Ők dolgoznak, megcsinálják az adott feladatot, de azokat a pluszokat, amiket a másik két épületben megtesznek, csak időnként tudjuk megvalósítani velük... Nem a sebeinket kell nyalogatni, hanem arról szól, hogy elődeink voltak és nekünk azzal kell tisztelni az elődeinket, hogy nekiállunk, megcsináljuk és továbbvisszük.

A másik két épületben megint más a helyzet. Egy érdekes dolog van: egy nagyon jól képzett, főleg szakmailag nagyon jól képzett testület, de pedagógiailag nem fejlődtek, elmaradtak. Jól képzett, de nem haladtak egy kicsit a korral az én elképzelésem szerint, de nagyon nyitottak, nagyon fogékonyak. Tehát amikor látták, hogy nekem erősségem ez a vonal, akkor azonnal kértek új pedagógiai munkaközösséget, azonnal kértek mintákat, tapasztalatokat innen, mert látták, hogy náluk ez hiányzik. Nagyon rövid idő alatt meglátták a beszélgetések kapcsán, hogy egy jól működő rendszer van a gyerekek egyéni foglalkozásától kezdve a figyelemmel kísérése át és mostantól, szep-

tembertől, el is indult náluk ez a rendszer. Helyben nincsenek igazából nagy problémák. Azt gondolom itt a legjobban kiegyensúlyozott.” (*általános iskola, megyeszékhely*)

Visszatérve a kérdőíves vizsgálat adataira, az igazgatók szerint az iskola-összevonásokat a tanulók érezték meg legkevésbé. Véleményük szerint sem a szülőket, sem a tanulók közérzetét nem befolyásolta jelentősen az átalakulás. A változást diagnosztizálók szerint azonban inkább negatív volt az elmozdulás, és ez főként a tanulók motiváltságán és fegyelmén érződik.

8. táblázat: Igazgatói vélemények az összevonásról II. (N = 70)

	Iskolai eredményesség	Tanulói közérzet	Fegyelem	Motiváltság	Szülők viszonya az iskolához
Jobb lett	12	4	3	8	7
Nem változott	37	44	36	41	47
Rosszabb lett	12	12	22	12	7
Nincs válasz	9	10	9	9	9

Forrás: Igazgatócserék, 2009.

Ez a néhány példa is igazolja, hogy az iskolák és fenntartóik komoly küzdelmet folytatnak az önálló iskola megtartásáért. Ebben a küzdelemben sokan kompromisszumokat is hajlandók kötni – pl. társulnak – a fennmaradás érdekében, vagy versenyeznek a diákokért. Az adatok azt is mutatják, hogy a rosszabb szociális összetételű iskolák viszonylag kedvező demográfia helyzete azok szegregáltságát segítheti elő. Adatfelvételünk óta készült egy vizsgálat, amely a demográfiai hatásokat vizsgálva arra a következtetésre jutott, hogy főként a városokban voltak jelentősebb szerkezeti változások, amelyek többsége azonban formális maradt. Az intézményi összevonások az érdemi együttműködések lehetőségét megadták ugyan, de ezek (még) nem alakultak ki.⁹

Fehérvári Anikó

9 Györgyi Zoltán (ed) (2011) *Demográfiai folyamatok és helyi oktatáspolitikák*. OFI, Budapest.